

UDK: 37.048.43

Muxabbat PULATOVA,
Sh.Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti o'qituvchisi, (PhD)
E-mail: pulatova@mail.ru

Pedagogika fanlari doktori, professor T.Egamberdiyeva taqrizi asosida

CONCEPTUAL APPROACH IS AN IMPORTANT FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF TEACHER'S INNOVATIVE COMPETENCE

Annotation

This article determines that the content of the development of innovative competence of primary school teachers should be based on purposeful orientation, continuous improvement and openness to new innovations.

Key words: Strategy development of system education, innovation, "Samarkand experience", "mobilnye methodicheskie groups", Professional-innovative workability, innovative competence.

O'QITUVCHINING INNOVATSION KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHDA KONSEPTUAL YONDASHUV MUHIM OMIL SIFATIDA

Annotatsiya

Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'qituvchilarida innovatsion kompetensiyani rivojlantirishning mazmuni uning nazariy, amaliy va shaxsiy tashkil etuvchilardan iborat tayyorgarligini maqsadli yo'naltirish, uzluksiz takomillashtirib borish, innovatsion jarayonlarning qonuniyatlari, xususiyatlari, yangiliklarga ochiqlikka asoslanishi kerakligi aniqlandi.

Kalit so'zlar: Ta'lim tizimini rivojlantirish strategiyasi, innovatsiyalar, "Samarqand tajribasi", "mobil metodik guruhlar", Kasbiy-innovatsion faoliyat, innovatsion kompetensiya.

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЙ ПОДХОД – ВАЖНЫЙ ФАКТОР РАЗВИТИЯ ИННОВАЦИОННОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПЕДАГОГА

Аннотация

В данной статье определено, что содержание развития инновационной компетентности учителей начальной школы должно основываться на целенаправленной направленности, постоянном совершенствовании и открытости к новым инновациям.

Ключевые слова: Стратегия развития системы образования, инновации, «Самаркандский опыт», «мобильные методические группы», Профессионально-инновационная деятельность, инновационная компетентность.

Kirish. Ta'lim sohasidagi islohotlar mamlakatdagi ijtimoiy-iqtisodiy vaziyat, globallashtirish, barcha tarmoqlarni axborotlashtirish, jarayonga innovatsion texnologiyalarni jadal joriy qilish, o'qitish tizimining uzluksiz va uzviy bo'lishini, tom ma'noda o'qituvchilarni kasbiy rivojlantirish jarayoniga ham bevosita taalluqlidir.

Ta'lim tizimini rivojlantirish strategiyasini tanlashning ijtimoiy-madaniy vaziyat, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish xususiyatlariga bog'liqligi A.G.Asmolov tomonidan asoslangan [9;21-39-b.]. Mazkur holatda ta'lim siyosatining muammolariga munosib javob topishga urinishlar uzluksiz ta'lim uchun innovatsiyalarni ishlab chiqish va amalga oshirishni talab qiladi.

Ma'lumki, mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning strategik maqsadlaridan biri mavjud muammolarni hal qilish orqali inson kapitalini uzoq muddatli yuksaltirishdir. Bunda yuqori malakali mutaxassislarga bo'lgan ehtiyoj ta'lim tizimini takomillashtirish, bitiruvchilarga o'z imkoniyatlarini namoyon qilish, nostandart echimlar taklif eta oladigan darajada tafakkur qilishga qodirlikni ta'minlaydigan muhit yaratish asosida qondirilishi mumkin bo'ladi.

Demak, strategik maqsad davlat va jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy ehtiyojlariga yo'naltirilgan ta'lim sifatini oshirishdan iborat ekan, unga erishish uchun shu sohada faoliyat yuritayotgan pedagog xodimlarning kasbiy mahoratini uzluksiz rivojlantirish uchun ham etarlicha sharoit hozirlash vazifasi dolzarblashadi.

Ta'lim jarayoni ishtirokchilarini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash maktab o'qituvchilariga ilmiy-metodik yordam berish, eng saralarini aniqlash, ilg'or tajribalarni ommalashtirish, innovatsiyalarga ochiq va faoliyatiga jadal tatbiq qilayotgan pedagoglarni rag'batlantirish mexanizmlarini takomillashtirish, variativ dasturlarni taklif qilish kabi harakatlar asosida ta'lim mazmunini modernizatsiyalash va diversifikatsiyalash kabilarni qamrab oladi. Bu jarayon maktablarda ta'lim sifatini oshirish, o'qituvchining ijtimoiy mavqei, obro'sini ko'tarish, ta'lim tashkilotlarining o'quv va moddiy-texnik bazasini yaxshilash bilan birgalikda olib borilishi zarur.

Metodologiya. Keyingi paytlarda o'qituvchilarning kasbiy mahoratini oshirishga yo'naltirilgan ko'plab tadbirlar ularning faoliyati sifatini oshirish, xususan, innovatsion salohiyatni shakllantirishda ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. Buning uchun, tegishli huquqiy-me'yoriy baza yaratilib jarayonda nafaqat malaka oshirish ta'limi muassasalari, balki oliy ta'lim tashkilotlari va xususiy sektorning ishtirokiga ruxsat berilishini tub burilish sifatida baholash mumkin. Shu o'rinda aytish mumkinki, oliy ta'lim tashkilotlari iqtisodiyotning harakatlantiruvchi kuchi bo'lib, undagi ta'lim natijalari inson kapitalini ishlab chiqish va rivojlantirishning asosiy bo'g'inidir. Shuning uchun keyingi islohotlar oliy ta'lim tashkilotlarining umumta'lim maktab o'qituvchilari malakasini oshirish jarayoniga jadal kirib kelayotganligini, yangicha yondashuvlar taklif etayotganligini ko'rsatmoqda.

Jumladan, Samarqand davlat universiteti, O'zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti tomonidan tashkillashtirilgan

hamda "Samarqand tajribasi" sifatida e'tirof etilayotgan matematika, kimyo, biologiya, fizika, informatika, ona tili va adabiyoti, tarix fanlaridan xalq ta'limi tizimidagi umumta'lim muassasalari o'qituvchilari bilimini yaxshilash hamda yangicha o'qitish uslublarini tushuntirish bo'yicha "mobil metodik guruhlar" faoliyatini innovatsion yondashuv tarzida keltirish mumkin.

O'qituvchilarni qo'llab-quvvatlashga yo'naltirilgan mazkur ilmiy-metodik maydonchani maqsadi pedagog xodimlarning individual ta'lim trayektoriyasini tuzish, mustaqil ta'limini rag'batlantirish, o'zaro tajriba almashish muhitini yaratish, ilg'or yondashuvlarni tezkor singdirishdan iborat ekanligi unga innovatsion amaliyot sifatida qarash mumkinligini bildiradi. "Mobil metodik guruhlar"ga quyidagi vazifalar yuklatilgan:

umumta'lim muassasalari o'qituvchilarini o'z ustida ishlash, mutaxassislik fani bo'yicha muntazam ravishda zamonaviy bilimlarga ega bo'lish, ularning kasbiy mahoratini oshirishga ko'maklashish;

maktablarda faoliyat olib borayotgan o'qituvchilarning bilimini diagnostikadan o'tkazish;

diagnostika natijasidan kelib chiqib, bo'shliqlarni bartaraf etishga qaratilgan o'quv mashg'ulotlarini tashkil qilish;

"mobil metodik guruhlar" trener-o'qituvchilari tomonidan har oyda kamida ikki marotaba tinglovchilarning bilimlarini diagnostikadan o'tkazish hamda natijasiga ko'ra metodik yordam ko'rsatish;

ilg'or metodikalar va innovatsiyalarga o'rgatish orqali o'qituvchilarning kasbiy mahoratini oshirib borish;

o'qituvchilarning metod kunlarida o'quvlarni samarali tashkil qilish;

elektron, onlayn platformalar, ijtimoiy tarmoqlar orqali guruhdagi tinglovchilar bilan muntazam ravishda o'quvlarni olib borish.

Lekin, statistik tahlillarning ko'rsatishicha, o'qituvchilarning malakasi talab darajasidan pastligicha qolmoqda. Respublikamiz xalq ta'limi tizimida faoliyat olib borayotgan 506618 nafar o'qituvchilarning 440656 nafarini (86,7%) oliy ma'lumotli, 28662 nafari (5,6%) tugallanmagan oliy ma'lumotli, 37700 nafarini (7,4%) o'rta maxsus ma'lumotli tashkil qilmoqda. Ahamiyat qaratiladigan jihatlaridan yana biri shundaki, o'rta maxsus ma'lumotli o'qituvchilarning salmoqli qismi boshlang'ich sinf o'qituvchilari ulushiga to'g'ri keladi. Shuningdek, respublika bo'yicha umumta'lim maktablari o'qituvchilarining sifat tarkibi (oliy va birinchi toifalilar) 22,5% ekanligi, oliy toifali o'qituvchilar ulushi esa bor-yo'g'i 8,5%ni tashkil qilishi ham hali amalga oshirilishi zarur bo'lgan islohotlarning qamrovi nihoyatda keng bo'lishi lozimligini belgilaydi.

Mamlakatimizda malaka oshirish, umumta'lim tashkilotlaridagi o'quv faoliyati samaradorligini oshirish va o'z-o'zini o'qitishga qaratilgan metodik faoliyat tashkil etilgan. Bugungi kunda uzluksiz ta'lim tizimi mehnat bozoridagi o'zgarishlarga tezkor javob bera boshladi. Ta'lim mazmuni asosan buyurtmachilar, pedagoglar tomonidan belgilanmoqda. Uzluksiz kasbiy rivojlantirish jarayonida onlayn ta'lim platformalaridan foydalangan holda, taqdim etilayotgan modulli o'quv dasturlari o'qituvchilarning innovatsiyalarga tayyorgarligini shakllantirishga yordam bermoqda.

Bizning fikrimizcha, uzoq muddatli istiqbolda respublikada ta'lim tizimining ishlashi va rivojlanishi tashqi va ichki sharoitlar bilan belgilanadi. Tashqi sharoitlar orasida bilimga asoslangan iqtisodiyotga o'tish ta'lim uchun katta ahamiyatga ega bo'lib, bu mehnat bozorida bilim va kompetensiyaga talabning oshishiga olib keladi hamda uzluksiz kasbiy ta'lim tizimini shakllantirish orqali inson kapitali sifatini yaxshilashni talab qiladi.

Ta'limni rivojlantirishga ta'sir ko'rsatadigan asosiy ichki sharoit – bu ta'lim sohasidagi yirik investitsiya loyihalarini amalga oshirishdir. Maktab ta'limi maqsadlariga muvofiq, kasb-hunar, shu jumladan, pedagogik, ta'lim sohasidagi rivojlanishning asosiy yo'nalishi: aholiga sifatli oliy ma'lumot olish imkoniyatini ta'minlaydi.

Keyingi yo'nalish – bu global Internet ta'lim resurslaridan foydalanishni ta'minlash, onlayn, masofaviy o'qitish dasturlari, yangi avlod raqamli va elektron o'qitish vositalarini tizimga keng joriy etishdan iborat.

Mazkur sharoitlarni ta'minlash uchun bir qator tadbirlarni amalga oshirish lozim bo'ladi:

o'qituvchilarni uzluksiz kasbiy rivojlantirish jarayonini boshqarishni samarali tashkil etish;

ta'lim xizmatlarini diversifikatsiyalash, sifatini oshirish, axborot va telekommunikatsiya tizimlaridan samarali foydalangan holda uzluksiz kasbiy rivojlanish muhitini yaratish;

xalq ta'limi tizimi muammolari bilan bog'liq ilmiy-tadqiqot ishlarini ko'paytirish va ularning natijalarini, sohaga tatbiqini nazoratga olish;

pedagoglar uchun ish joyidan to'g'ridan-to'g'ri Internet tarmog'iga ulanish imkoniyatlarini ta'minlash;

o'quv-uslubiy majmualarda innovatsion yondashuvlarni tatbiq qilish, elektron ta'lim resurslarining variativligiga erishish.

Shuningdek, keltirilgan sharoitlar pedagoglarni, jumladan, boshlang'ich sinf o'qituvchilarini zamonaviy standartlarga mos keladigan, keng dunyoqarashga ega bo'lgan, ta'lim natijalari sifati uchun yuqori ijtimoiy javobgarlikni o'z zimmasiga oladigan, o'quvchilarning ta'lim yo'nalishlarini mos tarzda boshqaradigan, ularning shaxsiy va kasbiy o'sishiga yordam beradigan tashkiliy-iqtisodiy va tartibga solish mexanizmlarini ishlab chiqish bilan izohlanadi.

O'qituvchilarning innovatsion kompetensiyasini rivojlantirish haqida to'xtalganda, uni ta'lim tizimining ishlab chiqishi mumkin bo'lgan mahsuloti, deb bilamiz. Innovatsion kompetensiyali o'qituvchining resurs sifatidagi funksiyasi yangiliklar salohiyatini to'plash manbai bo'lib xizmat qilishi, insonga xos bo'lgan qobiliyatlar taraqqiyotining namoyishi, istiqbolli muammolar echimini aniqlash, istiqbolni rejalashtirishni ifodalaydi. Shu narsa ravshanki, ta'lim sohasi, o'z vazifasiga ko'ra, jamiyat innovatsion rivojlanishining real va potensial subyektlarini shakllantirishni ta'minlay oladi. Demak, ta'lim tizimida innovatsion kompetensiyali o'qituvchilar etarli miqdorda bo'lishi uchun uni ishlab chiqarish kerak.

Ishlab chiqarish resurslarni tayyor mahsulotga aylantirish jarayonini anglatar ekan, innovatsion kompetensiyali o'qituvchi salohiyatini ta'limning ijtimoiy munosabatlarni tartibga soluvchilik darajasidan istiqbolni shakllantiradigan, o'zgartirishlar kiritadigan manbai nuqati nazaridan ko'rib chiqamiz.

Ta'lim kadrlar bilan ishlash uchun qanday imkoniyatlarga ega, uni shakllantirishning qanday usullari ishlab chiqilgan va hali nimalar yaratilishi kerak? Bu savollarga javob topishning ahamiyati juda katta, chunki ta'limning sifati yosh avlodning qobiliyatlari va subektivligini rivojlantirish imkonini beradi.

Ma'lumki, umumta'lim maktabining o'quv jarayoniga innovatsiyalarni tatbiq etish o'qituvchidan nazariy, amaliy va shaxsiy tayyorgarlikni talab qiladi. Shuning uchun o'qituvchilarning innovatsion salohiyatini rivojlantirish muhim hisoblanadi. Ta'lim tizimiga qo'yilgan strategik va taktik vazifalarni hal qilish sifati ko'p jihatdan o'qituvchining kasbiy darajasiga bog'liq. Shu sababli o'qituvchilar innovatsion salohiyatini rivojlantirish uchun sharoitlar yaratish va o'qituvchilarning uzluksiz ta'limga jalb qilinishini ta'minlash ta'lim muassasalari uchun ham, ta'limni boshqaruv

organlari darajasida ham dolzarb vazifadir. O'qituvchilar innovatsion salohiyatining mohiyatini aniqlash va uni qo'llab-quvvatlash yo'nalishlarini ishlab chiqish uchun uslubiy asos faoliyatning me'yoriy tuzilishi hisoblanadi. Bu jarayonda "...tezkor texnologik o'zgarishlar davrida ehtiyojlar dinamikasi, talabni individuallashtirish va uni qondirish imkoniyatlarining oshishini anglatuvchi uzluksiz ta'limning tubdan yangi tizimini shakllantirish kechiktirib bo'lmaydigan, echimini kutayotgan masaladir. Bundan tashqari, bunday ta'limning asosiy xususiyati nafaqat bilim va texnologiyalarni uzatish, balki ijodiy hamda ijtimoiy kompetensiyani shakllantirish, qayta tayyorlashdan iborat bo'ladi" [11].

Yuqorida keltirilgan an'analar va muammolar o'qituvchilarni uzluksiz kasbiy rivojlantirish strategiyasini aniqlash yo'nalishini belgilaydi. Shu sababli, vazifa o'quv mazmunini ehtiyojlar asosida shakllantirish, pedagog xodimlarni kasbiy rivojlantirish bo'yicha xizmatlarni variativlash orqali uzluksiz ta'lim infratuzilmasini rivojlantirishga qaratilishi zarur.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 29 apreldagi "O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish innovatsionsini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5712-sonli Farmonida pedagog xodimlarning malaka oshirish tizimini samarali tashkil etish, jumladan, malaka oshirish muassasalarida o'quv mashg'ulotlarini o'tkazish uchun yuqori malakali professor-o'qituvchilarni jalb qilish, malaka oshirish kurslarida esa tinglovchilarning salohiyatini inobatga olish uning maqsadlaridan biri etib belgilangan [3]. Shubhasiz, o'qituvchilar malakasini oshirish tizimini yuqori malakali professor-o'qituvchilarsiz sifatli amalga oshirib bo'lmaydi.

Tahlil va natijalar. O'zbekiston Respublikasida o'qituvchilarni tayyorlash va ularning malakasini oshirish tizimi o'ziga xos an'analar, istiqbolli va innovatsion rivojlanish tendensiyalariga ega. U o'zining tuzilishiga, yangilanish va global ta'lim sohasining yaxlitligi integratsiyasiga ega. Shu bilan birga, o'qituvchilarning malakasini oshirishga bilvosita va bevosita aloqador holda, uzluksiz ta'lim tizimida ham qator muammolar mavjud:

1. Pedagogik ta'lim ko'lamini kengaytirish va pedagogik oliy ta'lim tashkilotlari bitiruvchilarining nafaqat ta'lim sohasida, balki turli xil gumanitar texnologiyalardan foydalanishni talab qiladigan boshqa sohalarida ishlashga yo'naltirilishi. Ijtimoiy tadqiqotlar natijalariga ko'ra, kam ixtisoslashgan o'qituvchilar o'z mutaxassisliklari bo'yicha ishlaydilar. Boshqa tomondan, maktabda pedagogik ma'lumotga ega bo'lmagan kishilar ham ishlashmoqda.

2. Umumta'lim maktabining haqiqiy ehtiyojlari va o'qituvchilar tayyorlash sifati o'rtasidagi tafovutni bartaraf etish. Bu, avvalo, maktab ta'limi mazmunini yangilash, o'quv jarayonini uslubiy va moddiy-texnik ta'minotiga aloqadordir. Bunday sharoitda davlat ta'lim standartlari talablariga muvofiq kompetensiyaviy yondashuv asosida katta o'zgarishlar talab qilinadi.

3. Uzluksiz ta'lim, umr bo'yi o'qitish tamoyilining, malaka va kompetensiyaga qo'yiladigan talablarning o'sib borayotgan ahamiyatini hisobga olish.

4. O'qituvchilarni uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimiga yangi talablarni tatbiq etish. Unda uzluksiz kasbiy rivojlantirish uchun sharoit yaratish ko'proq amaliy yo'naltirilganligida namoyon bo'ladi.

Bundan tashqari, bugungi kunda uzluksiz ta'lim tizimining tendensiyalari saqlab turilgani holda, o'qituvchiga individual maqsadli yordam ko'rsatishga qaratilgan chora-tadbirlar mexanizmi yaxshi yo'lga qo'yilmagan.

Ta'limni rivojlantirish bilan bog'liq zamonaviy va istiqbolga qaratilgan muammolarni hal etishda o'qituvchining vazifasi ta'lim sifatini ta'minlashda innovatsion yondashuvlarni tatbiq qilishdan iborat bo'ladi. Buning uchun ta'lim subyektlari bilan o'zaro munosabatda bo'lish, metodik xizmat ko'rsatuvchi tuzilmalarni kuchaytirish, amaliy va metodik maydonchalarni tashkil etish kerak. Bu o'rinda oliy va malaka oshirish ta'limi muassasalari jarayonlarning tashabbuskori va ishlab chiqaruvchisi bo'lishi zarur. Ushbu funktsiya xalq ta'limi sohasiga doir ilmiy izlanishlarning amaliyotga tatbiqini ta'minlash, aniq tashabbuslar, o'qituvchilarning sifat tarkibini yaxshilash, ularni kasbiy rivojlantirish texnologiyalarini takomillashtirish orqali ta'minlanadi.

Boshlang'ich sinf o'qituvchisida innovatsion kompetensiyasini rivojlantirishga tayyorgarlikka nisbatan past yoki o'rta daraja kuzatilsa, ularga ilmiy-metodik yordam ko'rsatish, qo'llab-quvvatlash va samaradorlikka yo'naltirilgan sharoit yaratish zarur bo'ladi. Yaxshi va yuqori darajali tayyorgarlikda o'qituvchilarni raqobatbardosh saqlab turish, o'zlarini namoyon qilishlariga imkon berish va tajribalarini ommalashtirishga e'tibor qaratish kerak. O'qituvchilarning innovatsion kompetensiyasini rivojlantirishga tayyorgarligini muhokama qilishda shuni ta'kidlash kerakki, shaxsning etakchi fazilatlariga qatorida kompetensiya bilan bir qatorda, innovatsion faoliyat ham muhimdir, bu intellektual tashabbus darajasida, ijodiy faoliyatning ortib borayotgan dinamikasida namoyon bo'ladi. Chunki, uning shaxsiy sifatleri rivojlanishi uchun asos bo'ladi.

ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasining "Innovatsion faoliyat to'g'risida"gi Qonuni. – QHMMB, 03/20/630/1101-son, 24.07.2020.
2. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – QHMMB, 03/20/637/1313-son, 24.09.2020.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi "O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish innovatsionsini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5712-son Farmoni. – QHMMB, 06/19/5712/3034-son, 29.04.2019.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi "O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish innovatsionsini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5712-son Farmoni. – QHMMB, 06/19/5712/3034-son, 29.04.2019.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi "2022–2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF-60-son Farmoni. – QHMMB, 06/22/60/0082-son, 29.01.2022.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 11 maydagi "2022–2026 yillarga xalq ta'limini rivojlantirish bo'yicha milliy dasturni tasdiqlash to'g'risida"gi PF-134-son Farmoni. – QHMMB, 06/22/134/0407-son, 11.05.2022.
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 21-iyundagi "Pedagogik ta'lim sifatini oshirish va pedagog kadrlar tayyorlovchi oliy ta'lim muassasalari faoliyatini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-289-son Qarori. –QHMMB, 07/22/289/0562-son, 22.06.2022.
8. Адольф В.А., Ильина Н.Ф. Инновационная деятельность педагога в процессе его профессионального становления: монография. Красноярск, 2007. 204 с.
9. Асмолов А.Г. Стратегия социокультурной модернизации образования: на пути к преодолению кризиса идентичности и построению гражданского общества // Психолого-педагогический поиск. 2010. № 2 (14). 21-39.
10. Джурев Р.Х. Интегративно-модульная технология непрерывной профессиональной подготовки специалиста / Узлуksiz таълим. – 2018. - № 4. – Б. 50-56.
11. Ильина Н.Ф. Становление инновационной компетентности педагога: вопросы теории и практики / монография. – Красноярск, 2014. – 204 с.